

Oponentský posudek bakalářské práce

Saša Čuříků: Tělesná situovanost a subjektivita v dílech Simone de Beauvoir a Luce Irigaray

Ústav filosofie a religionistiky, FFUK, září 2023

Autorka zahajuje svou práci dvojitým upozorněním. Zaprvé poukazuje, že dnes velmi obvyklé rozlišování na pohlaví (sex) a rod (gender) nehraje v dílech Simone de Beauvoir a Luce Irigaray roli, a tedy by bylo chybné je do těchto děl zpětně promítat. Za druhé upozorňuje, že zatímco současné feministické myšlení klade důraz na strukturální povahu genderových nerovností, Simone de Beauvoir a Luce Irigaray se významnou měrou zaměřují i na individuální význam pohlavních rozdílů. Jak Saša Čuříků shrnuje, obě „nabízejí něco blízkého fenomenologickému popisu ženství“ (2).

Druhá kapitola, věnovaná knize *Druhé pohlaví* Simone de Beauvoir, vychází z kritiky esencialismu, především esencialismu biologického. Jakkoli lze u Simone de Beauvoir spojovat s ženským tělem určité rysy, například relativní slabost ve srovnání s tělem mužským, není tato slabost čistě biologickým rysem, nýbrž „je slabostí jen v té míře, v níž společnost oceňuje sílu“ (6). Saša Čuříků proto odmítá takové čtení *Druhého pohlaví*, které by v něm spatřovalo byť jen mírnou formu biologického determinismu (kap. 2.3). Podobně odmítá i čtení, které do této knihy vnáší sociální konstruktivismus a v tomto duchu čte slavnou větu „Nerodíme se ženou, stáváme se ženou.“ To je případ Judith Butler, která do *Druhého pohlaví* promítá rozlišení na „sex“ a „gender“ a tvrdí, že Simone de Beauvoir hájí konstruktivistické pojetí „gender“. V rámci tohoto výkladu pak Butler tvrdí, že de Beauvoir zastává voluntaristické pojetí konstrukce vlastního „rodu“. Saša Čuříků ukazuje, spolu s T. Moi a S. Heinämaa, že se jedná o zcela chybné čtení *Druhého pohlaví*, které zcela opomíjí důraz na fenomenologii vlastního těla. Když má autorka pozitivně vyložit, čím se věta „Nerodíme se ženou, stáváme se ženou“ vymyká sociálně konstruktivistickému čtení, přiklání se k Toril Moi, podle níž „se ustavičně činím ženou, jíž jsem“ (15). Jinými slovy: stávání se ženou je ustavičný a nikdy nezavršený proces, který má významnou individuální složku a různé ženy jej mohou realizovat různými způsoby.

Ve třetí kapitole se autorka věnuje Luce Irigaray, přičemž vychází od jejího odmítnutí Freudovské psychoanalýzy a navázání na Lacanovo pojetí symbolického řádu jako něčeho, v čem žena není nijak reprezentovaná (21). Proto navrhuje Irigaray vytvoření odlišného, ženského symbolického řádu, který by se opíral o ženské tělo a promlouval vlastní řečí. Ta by se obešla bez binárních opozic falocentrického vyjadřování, tedy bez důrazu na jednotu, identitu a jednoznačnost. A na rozdíl od falocentrického řádu by si ženská řeč nenárokovala univerzalitu (24). Saša Čuříků upozorňuje, že Irigaray se tímto postupem dostává do blízkosti esencialismu, tedy definice ženství tělesnými rysy, z nichž má nějakým způsobem vyplývat „femininní identita“ (25). Autorka podrobně referuje o diskusích vedených nad tímto esencialismem. Poukazuje na pokusy obhajovat Irigaray tím, že její esencialismus je míněně spíše jako politická strategie než jako teoretický poznatek (28), případně že je cestou k fenomenologickému rozboru tělesnosti. Poslední návrh je ovšem sporný, neboť – jak autorka ukazuje – fenomenologie předpokládá ideu sjednocujícího subjektu, která je pro Irigaray nepřijatelná (32). Ostatně to je jeden bod, v němž se liší od de Beauvoir: zatímco podle existencialistické feministky lze smysluplně mluvit o „subjektu“ či „lidské bytosti“,

kteřá je něčím společným pro muže a ženy, Irigaray takovou společnou strukturu lidství, subjektivnosti či osoby nepřipouští (33n.).

Tímto prvním srovnáním se práce přesouvá ke čtvrté části, která je cele věnována komparaci obou autorek. Nejprve se vyjadřuje k líčení autorek, podle něhož je Simone de Beauvoir filosofkou bojující za rovnost pohlaví, zatímco Irigaray feministkou bojující za diferenci. Saša Čuříků tento obraz do značné míry koriguje, když ukazuje například, že boj za rovnost není u de Beauvoir „bojem za smazání všech rozdílů“ (37). Podobně koriguje některé další způsoby, jak vnímat rozdíl obou autorek, například v souvislosti s kritikou psychoanalýzy či chápáním vlastního těla. Zde se Irigaray jeví nakonec jako esencialistická a deterministická autorka. Ocituji relevantní pasáž (kteřou se pokusím přeložit, protože mne docela zajímá, jak se tato terminologie převádí do češtiny):

„klíčový rozdíl zde tkví v tom, že pro de Beauvoir pohlavně rozlišená těla mohou znamenat, že subjekty jsou sexuálně rozlišené, pouze na základě dalšího společenského procesu. V případě Irigaray pohlavně rozlišená těla nutně znamenají různé sexuální subjekty absolutně, tedy beze vztahu k jakémukoli dodatečnému společenskému řádu, neboť by tomu tak bylo v jakémkoli společenském uspořádání“ (40).

Zatímco de Beauvoir tedy ženám nepřipisuje esenci ženství a vyjadřuje touhu po uznání žen jakožto sbujektů, Irigaray formuluje touhu po uznání žen jakožto žen, přičemž ženství váže na tělo, což Saša Čuříků nakonec čte jako určitou formu esencialismu a determinismu. Posledním bodem srovnání obou autorek je právě emancipace. Simone de Beauvoir emancipaci spojuje s plnohodnotným zrovnoprávněním žen, které někdy nabývá podoby kolektivistických snah, ale ve svém kolektivismu je mírněno v zásadě individualistickým pojetím etiky v existencialismu (41). Zatímco u Simone de Beauvoir jde jednoznačně o emancipační program, Irigaray formuluje spíše abstraktní a teoretické úvahy s emancipačním potenciálem, jehož praktická podoba zůstává nejasná (43).

Práce Saši Čuříků se opírá o velmi podrobnou znalost primárních zdrojů i relevantních diskusí. Je třeba ocenit, že se výborně orientuje ve vysoce technických diskusích a vytrvale sleduje své téma komparativního představení dvou významných postav feministického myšlení. Práce je dle mého názoru velmi zdařilá. Pro účely obhajoby navrhuji následující otázky:

- (1) Vzhledem k tomu, že při čtení Simone de Beauvoir autorka sleduje Toril Moi, rád bych se přeptal, jak daleko ji chce sledovat. Kromě kritiky některých chybných čtení Simone de Beauvoir (např. J. Butler) T. Moi též navrhuje vymanit se z představy, že pohlavní diference je všudypřítomná („picture of pervasive sex“), tedy navrhuje odebrat této diferenci váhu, kteřou v současném myšlení má. Tvrzení „tělo je situace“, lze vztahovat i k jiným než pohlavním určením těla, jak Saša Čuříků ostatně sama píše: jsme určeni i věkem, barvou pleti, schopnostmi či různými typy postižení (14n.). Simone de Beauvoir pak lze číst jako autorku, kteřá tvrdí, že není důvod považovat jeden z těchto rozdílů (např. pohlavní) za rozhodující. Jak daleko by Saša Čuříků T. Moi tímto směrem sledovala?

(2) Jaký je postoj autorky k významu univerzálního pojmu subjekt (lidská bytost, osoba)?
Může jej feministická teorie opustit, jak naznačuje Irigaray, anebo je třeba jej uchovat,
ať už z teoretických důvodů (jako obecnou a velmi formální strukturu zkušenosti) či
z eticko-právních důvodů (jako koncept, který nám umožňuje konstatovat
neoprávněnou nerovnost)?

Práci navrhuji hodnotit jako *výbornou*.

V Praze, 5. září 2023

Jakub Čapek